"Південний архів" (Збірник наукових праць. Філологічні науки)
"Pivdenniy Arkhiv" (Collected papers on Philology)
УДК 8І.

І. Шлапак

аспірантка кафедри мовознавства Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ "ПРОМОВЛЯЮЧИХ" ІМЕН ДЖ. ДЖОЙСА (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ "ПОМИНКИ ЗА ФІННЕГАНОМ"

Ономастичні студії в Україні мають міцні традиції і досить чітку організацію. Адже дослідження поетики власних імен в ономастиці за останні десятиліття набуло регулярного характеру. Відповідно маємо і визначні здобутки, реалізовані у вигляді словників, монографій, дисертацій, статей, конференцій, які дозволили значною мірою з'ясувати склад власних назв, їх ґенезу, історичний розвиток та особливості функціонування. Однак у вивченні життя власних назв у актах мовлення, у текстах і особливо – у текстах художньої літератури фактично зроблено ще вкрай мало.

Вибір теми і матеріалу дослідження, його актуальність зумовлені, з одного боку, тим, що поетика власних назв у творах Дж. Джойса вивчена недостатньо, з іншого боку – залишаються актуальними проблеми узагальнено-теоритичного характеру щодо функціональної ролі "промовляючих" імен.

З античних часів і до наших днів у наративних прозаїчних текстах, які відносяться до різних жанрів, ми зустрічаємо специфічні власні назви, що багаторазово повторюються, мають певне стале значення або вигадані автором для позначення персонажів твору. Якщо ми маємо справу із художнім твором, в якому всі дійові особи породжені авторською фантазією, то здається очевидним, що автор достатньо вільний у виборі того або іншого антропоніму для будь-якого персонажу. Але уявна довільність вибору оніму насправді є усвідомленою або інтуїтивно вгаданою необхідністю вибору саме цієї, а не іншої назви. Тому семантичний ореол, латентна семантика поетонімів відіграють у текстах художніх творів ключову роль, а в деяких творах несуть певний семантичний код, без урахування якого авторська концепція може бути незрозумілою. Такий код несуть герої-персонажі однієї із найзагадковіших книг XX століття – "Поминки за Фіннеганом".

Значення літературних власних імен варіюється в широких межах, воно потенційно відкрите, приймає безліч семантичних ознак. Цей феномен пояснюється тим, що в умовах художньої комунікації власна назва "працює" не сама по собі, а в тісній, відчутній залежності від загального контексту [3, 126]. Саме тому, підкреслює В.А. Лукін, коли власне ім'я вживається в художньому тексті "то замість "життя й особистості" як семантичних компонентів імені сам текст стає "життям і особистістю" оніму, особливо в тих випадках, коли воно належить головному герою. Опис усього, що відбувається з носієм імені в тексті, заповнює "порожнину" у його значенні" [4, 30]. Поєднання семантики оніму з контекстом твору відкриває картину світу письменника. В цьому аспекті семантику поетонімів Дж. Джойса можна розглядати у площині міфу.

Відомо, що герої літературних творів в певні історичні періоди (наприклад, в російській літературі XIX ст.) ставали своєрідним віртуальним світом, з яким співвідносилися власні вчинки й переживання читачів. Відбувалося своєрідне "роздвоєння" персонажів: художній, вигаданий образ добудовувався читачами й фактично перетворювався на образ-міф. Цей новий образ виражав інше світовідчуття, відмінне від авторського, й отримував нове ціннісне забарвлення і навіть – "самостійне" життя. У мистецтві (літературі), як і в міфі, "узагальнення досягається не через абстракцію, а через конкретне і окреме" [1, 43]. Окремих

героїв-персонажів зокрема. Отже, літературні герої знаходили іншу конотацію й велику значущість (пор. Базаров – герой роману Тургенєва і Базаров у свідомості сучасників). Міфологізований літературний герой міг сприйматися поза контекстом твору і при цьому досить зрозуміло було, яку роль він може "відігравати" у реальній дійсності (Дон Жуан, Дон Кіхот, Гамлет, Фауст, Отелло). У центрі уваги не стільки традиційна проблема семантичності власної назви, оніма, скільки його *характеризуюча* функція. В англійській мові навіть існує спеціальний термін – "characteronym". Том Макартур в "The Oxford Companion to the English Language" визначає термін "characteronym" як: "a bend of character and onym, the special feature of the characteronym is that it usually represents its bearer in some appropriate way: traditionally, a hero sounds dashing and aristocratic" [8, 20], тобто, характеронім вказує або натякає на риси характеру героя. Тут важлива психологічна значущість імені героя, яка і функціонує у лінгвокультурній спільноті.

У Джойса загальноприйнята інформативність власної назви відсутня. "Промовляючі" імена ірландського письменника необхідно вміти прочитати. Тут слід пам'ятати, що у мовному коді власні назви відіграють особливу роль, займають особливе місце. Загальне значення оніму (особливо поетоніму) може бути визначено лише із посиланням на конкретний код, що визначає просторово-часові координати, національні та соціальні особливості, різноманітні ідеологічні характеристики об'єктів номінації. Необхідно також враховувати семантичну та "музичну" гру внутрішньої форми слова, а також характер використання оніму у художньому тексті. Адже цей характер історично обумовлений. Кожен з письменників вживає власне ім'я згідно зі своїм творчим методом, конкретними ідейно-художніми завданнями. На вживанні імен лежить відбиток певної епохи, літературного напряму, віддзеркалюється вплив світогляду, позиції автора [5, 66]. Поетоніми Джойса свідчить про раціоналістичний експеримент письменника. В них можна побачити понятійний та образний компоненти. Розглянемо їх на прикладі останньої книги Джойса "Поминки за Фіннеганом" ("Finnegans Wake").

Змальовуючи головних героїв, розкриваючи провідні теми у творі, власні імена виступають як домінанти лексичних одиниць чи ключових слів, інформаційного простору тексту. Домінантність поетоніму підкреслюється сильними позиціями в тексті, наприклад, заголовком – "Finnegans Wake".

В назві твору Джойса "Finnegans Wake" відсутній апостроф, мова іде про Фіннеганів взагалі (сім'я, рід). Відомо, що внесок літературного власного імені у створення художньої цілісності визначається прагматичним потенціалом ономастичної одиниці. Джойс ніби підкреслює, що Фіннеган – особа не конкретна, а невизначена. Умберто Еко у дослідженні "Поетики Джойса" стверджує, що в книзі Джойса йдеться "про поминки за Фіннеганами або про не індивідуалізованих Фіннеганів", тобто, символічний герой книги – "не одна особа, а кілька осіб", everyman [6, 319].

Поетонім Фіннеган (Finnegan), очевидно, "прийшов" з ірландської міфо-епічної традиції. Фінн – ирл. Fis – "таємне знання". Цим ім'ям у кельтській міфології був названий герой, мудрець і провидець (Finn MacCool або Fionn MacCumhail). Культурна традиція відносить подвиги Фінна та його фіана (загонів воїнів-мисливців) до III ст. н.е., проте остаточно оповідання про нього склалося пізніше і оформилося тільки у XII ст. До цього часу образ Фінна в значній мірі деміфологізувався, хоча й зберіг чимало стародавніх уявлень. Фінн наділений надприродною мудрістю, яку він отримав від краплі чудодійного напою, що потрапила на його великий палець. З того часу, поклавши його до рота, він залучався до прихованих таємниць (нагадаємо, що джойсівский Фіннеган воскрес від пролитого на його тіло "чудодійного напою" – віскі). У тексті книги Джойса кельтський "прообраз" отримує декілька найменувань: Fenn Mac Call, Fianna's, Mac Cool Finn, MacCumhal [7, 47; 7, 75; 7, 202; 7, 243].

Отже, Finnegan = Fin again – Фінн знову, Фінн повертається. Це ім'я відсилає нас до легендарного ірландського епічного героя Фінна Мак-Кула ("Лейнстерська книга"). Однак за цим образом ірландського майстра-будівельника проглядає образ більш давнього походження – ірландський прототип – легендарний герой та мудрець Фінн Мак-Кумхал.

Таке "посилання" є досить показовим для творчості Джойса, адже образ митця, віртуального персонажу є одним із його найулюбленіших, на що вказують чисельні дослідники творчості письменника. Цей образ нагадує про себе, поєднуючи героїв різних творів на рівні авторського сприйняття, завдяки мові. Тут і універсальна латина, якою вільно володів Джойс та його герой Стівен Дедалус (герой двох романів Джойса "Улісс" та "Портрет митця замолоду"), й англійська, й гельська – рідна мова пращурів давніх кельтів, словником якої особливо активно користується Джойс у "Поминках за Фіннеганом". З появою цієї книги можна говорити про своєрідну тетралогію, в центрі якої митець та його країна.

Ім'я Стівен Дедалус – відсилає до "міфологізованих" імен Стефан і Дедал. Стефан – ім'я римлянина, християнина, який прийняв мученицьку смерть у результаті побиття камінням (Діяння, 6,7). Дедал – ім'я міфологічного давньогрецького майстра (творець лабіринту для Мінотавра), який не скорився владі царя Міноса (втеча з острова Крит разом із сином Ікаром), не прийняв долі відлюдник. В латинський мові ім'я Дедал означає майстер, митець. "Дедал" у Стівені піднімається над "вседозволеністю" надлюдини, а "Стефан" – втілення покори і прощення. Так формується кодекс честі героя – самоповага та достоїнство. А "промовляюче" ім'я стає характеристикою героя (характеронімом). Отже, імена Дедалус (антична традиція) та Фіннеган (кельтська традиція) зводяться до одного образу-"поняття": митець. Однак, у "Фіннегані" (в більшій мірі, ніж в "Уліссі") інтерес до соціальних характерів та самовираження митця, внутрішньо конфліктуючого із суспільством, поступається зображенню everyman'а та універсальній глибині життя людської душі. Ім'я героя є прямим підтвердженням цього факту.

Wake в перекладі з англійської означає не тільки поминки, але й дієслово "прокидатися", "прийти до тями". Цікаво, що одним з визначень жанрової оригінальності твору є "slipping beauty", де ідея падіння (to slip – підслизнутися) асоціюється із назвою казки "Спляча красуня" (sleeping beauty), героїня якої також прокидається.

Finnegans утворено з власного імені Finn та англійського again's (again+is = знову). Wake – з англійського "прокидатися", "починатися". Отже, Фінн знову, Фінн воскрес. Відповідно до іншого пояснення, назва пов'язана із словами fin (кінець – фр.) та negans (заперечувати – лат.). Тобто, заперечення кінця. Таким чином, джойсівський Фіннеган являє собою не лише узагальнення, але й володіє безсмертністю, всесущністю, як міфологічний персонаж. Фінн є втіленням всіх великих героїв минулого. Його повернення – це вираження універсальної циклічної повторюваності конкретних ролей та ситуацій, це – повторення одного й того ж вічного циклічного закону: помирання – воскресіння. Не випадково ця безкінечність втілена і в структурі книги. "Finnegans Wake" закінчується "обірваним", незакінченим реченням, і мова іде не лише про незакінченість думки, а про підкреслену автором структуру речення: відсутність крапки, "обрив" артиклем (порушення канонів граматики): "End here. Us then. Finn, again! Take. Bussoftlhee, mememormee! Till thousendsthree. Lps. The keys to. Given! A way a lone a last a loved a long the" [7, 628]. "Продовженням кінця" книги, продовженням авторської думки починається роман Джойса: "riverrun, past Eve and Adam's, from swerve of shore to bend of bay, brings us by a commodius vicus of recirculation back to Howth Castle and Environs" [7, 3].

Відповідно до цієї концепції, смерть (а сон – міфологічна смерть) є лише "миттю" життя. Міфологема смерті-воскресіння стає основною метафорою циклічної концепції історії. У сні відбувається перевтілення персонажів у їхніх міфологічних двійників. Тому Фіннеган на початку книги – герой ірландської балади "змішується" з кельтським епічним Фінном.

Відповідно до Джойса, його остання книга повинна була являти собою сновидіння Фінна. У вигляді сну мала б предстати вся минула, теперішня та майбутня історія Ірландії, а фактично, вся історія людського племені, як в самому Фіннегані відображено все людство. І як завжди у Джойса глобальну проблему представляє один з багатьох представників людства, непомітна, "маленька людина", everyman, корчмар з дублінського передмістя Чепелзод (chapel – церква) – Хамфрі Чімпден Ірвикер (Humphrey Chimpden Earwicker: Earwicker – від ear – вухо, wicker – мотузка).

Цей everyman (вселюдина) фігурує в під ініціалами Н.С.Е. Їх можна прочитати як "Має Дітей Скрізь" (в оригіналі Haveth Children Everywhere). Його ім'я можна розшифрувати як "Тут Підходить Будь – хто" або Here Comes Evrybody – "Сюди Приходить Кожний", Hardest Crux Ever – "Самий Важкий Хрест" (або Найскладніше Питання, Складне Завдання). Будь яке значення абревіатури підкреслює "вселюдскість" героя (термін був введений самим Джойсом в англомовну літературу ще з часів створення "Уліссу"). Тому, в непомітній, сірій, маленькій людині, в Н.С.Е. втілена вся історія людства, так само як і в його дружині, Анні – Лівії Плюрабель (Anna Livia Plurabelle: Plurabelle – belle (з фр.– красива, plural – англ. багато, множина) втілено вічне жіноче начало, пасивна та раціональна природа, життя.

Таким чином, сукупність всіх можливих інтерпретацій, алюзій, паралелей тексту джойсівскої книги, які задаються поетонімами, дозволяє розглядати її як своєрідний Макротекст. Адже "кожне ймення точно займає своє місце <…> воно не просто є будівельною цеглиною, а виграє, сяє, випромінює експресію й інформацію <…> Оніми є не матеріалом, а фундаментом" (Ю.О. Карпенко) [2, 193].

Література:

1. Дьяконов И.М. Архаические мифы Востока и Запада. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2004.– 248 с.
2. Карпенко Ю.О., Мельник М.Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2004. – 216 с.
3. Ларина Б.А. Эстетика слова и язык писателя: Избранные статьи. – Л.:. Худож. лит, 1973. – 288 с.
4. Лукин В.А. Художественный текст: Основы лингвистической теории и элементы анализа. – М.: Ось-89, 1999. – 192 с.
5. Михайлов В.Н. Экспрессивные свойства и функции собственных имен в русской литературе // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – М., 1966. – №2. – С.54–66.
6. Эко Умберто. Поэтики Джойса / Перевод с итал. А. Коваля. – СПб.: Симпозиум, 2003. – 496 с.
7. Joyce James. Finnegans Wake. – Suhrkamp. Germany, 1975. – 631p.
8. The Oxford Companion to the English Language. – Oxford University Press, 1992. –

Анотація

І. ШЛАПАК. ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ "ПРОМОВЛЯЮЧИХ" ІМЕН ДЖ. ДЖОЙСА (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ "ПОМИНКИ ЗА ФІННЕГАНОМ")

Предметом аналізу в статті є функціональна роль промовляючих імен-антропонімів у книзі Джеймса Джойса "Поминки за Фіннеганом". Підкреслюється значення латентної семантики поетонімів, що відіграють у текстах джойсівських творів ключову роль, несуть певний семантичний код, без урахування якого авторська концепція може бути незрозумілою. Звертається увага на те, що у Джойса загальноприйнята інформативність власної назви відсутня. "Промовляючі імена" ірландського письменника необхідно вміти прочитати, адже загальне значення поетоніму може бути визначено лише із урахуванням конкретного коду, що

визначає просторово-часові координати, національні та соціальні особливості об'єктів номінації. Семантика антропонімів розглядається у площині міфу

Ключові слова: міф, онім, автор, текст, художній світ, герой, латентна семантика.

Аннотация

И. ШЛАПАК. ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ РОЛЬ "ГОВОРЯЩИХ" ИМЕН ДЖ. ДЖОЙСА (НА МАТЕРИАЛЕ КНИГИ "ПОМИНКИ ПО ФИННЕГАНУ")

Предметом анализа в статье является функциональная роль "говорящих" имен-анропонимов в книге Джеймса Джойса "Поминки по Финнигану". Подчеркивается значение латентной семантики поэтонимов, которые играют в текстах джойсовских произведений ключевую роль, несут определенный семантический код, без учета которого авторская концепция может быть непонятой. Обрашается внимание, что у Джойса общепринятая информативность собственных имен отсутствует. "Говорящие имена" ирландского писателя необходимо уметь прочитать, поскольку общее значение поэтонима может быть определено лишь с учетом конкретного кода, который определяет пространственно-временные координаты, национальные и социальные особенности объектов номинации. Семантика антропонимов рассматривается в аспекте мифа.

Ключевые слова: миф, оним, автор, текст, художественный мир, герой, латентная семантика.

Annotation

I. SHLAPACK. FUNCTIONAL ROLE OF THE "TALKING" NAMES-ANTROPONYMS OF JAMES JOYCE (ON THE MATERIAL OF THE BOOK "FINNEGANS WAKE")

The subject of the analysis in the article is the functional role of the "talking" names-antroponyms in the James Joyce's "Finnegans Wake". The role of the poetonyms' latent semantics is being emphasized. The names play the most important role in the author's texts and perform a well-defined semantic code, without which the author's conception can be misunderstood. It is emphasized that generally accepted self-descriptiveness of the proper names in Joyce's works is absent. The Irish writer's names should be read in a different way; one should take into account a specific code, which distinguishes spatio-temporal position datum, national and social peculiarities of the nominated object. The anthroponymy semantics is examined in the aspect of myth.

Key words: myth, onym, author, text, artistic world, hero, latent semantics.